

Studium interwencji

Zwiększanie interakcji w grupie zróżnicowanej kulturowo

Poziom interwencji:

oddziaływanie na nauczycieli specjalistów; oddziaływanie na nauczycieli;
oddziaływanie na uczniów i oddziaływanie na zespół klasowy

Etap edukacyjny:

szkoła podstawowa klasy 1–3, szkoła podstawowa klasy 4–8, szkoła
ponadpodstawowa

Kategoria interwencji:

technika/strategia nauczania, technika pracy z grupą

Problem:

Nauczyciele pracujący w klasach zróżnicowanych kulturowo obserwują trudności w integracji uczniów z doświadczeniem migracji. Widzą, że dziecko czy nastolatek pochodzący z innego kraju rzadziej niż inni rozmawia z kolegami i koleżankami w czasie przerw. Podczas lekcji, jeśli tylko może, wybiera takie formy pracy, które nie wymagają współdziałania. Jeżeli w klasie/szkole jest więcej uczniów pochodzących z tego samego kraju, uczniowie ci w czasie przerw skupiają się w jednej grupie i mają ograniczone kontakty z pozostałymi uczniami. Nauczyciele na podstawie obserwacji i własnych doświadczeń, często niezwiązanych z pracą z uczniem z doświadczeniem migracji, wybierają rozwiązania, które w ich opinii będą wspierały proces integracji. W dobrej intencji podejmują działania, które nie zawsze przynoszą pożądane efekty. Proponowana interwencja ma pomóc nauczycielom w podejmowaniu działań sprzyjających integracji społeczności klasowej: uniknąć najczęściej powtarzanych

błędów w prowadzeniu tego procesu¹, wprowadzić rozwiązania, które pozwolą przełamać bariery między uczniami, skutecznie włączać do komunikacji w klasie wszystkich uczniów i w dalszej perspektywie przeciwdziałać negatywnym zjawiskom, takim jak wykluczenie edukacyjne, społeczne, kulturowe, religijne i przestrzenne.

Cele:

1. Cel nr 1

Rozwijanie u specjalistów umiejętności wsparcia nauczycieli w prowadzeniu działań integracyjnych.

2. Cel nr 2

Rozwijanie u nauczycieli umiejętności organizacji pracy w małych zespołach.
Doskonalenie technik pracy w grupach.

3. Cel nr 3

Budowanie u nauczycieli świadomości w zakresie wpływu stosowanych przez nich metod i technik na kondycję uczniów oraz układ relacji między uczniami.

Ogólny opis interwencji:

Zaproponowana interwencja ma na celu doskonalenie umiejętności specjalistów oraz nauczycieli w prowadzeniu działań integracyjnych. Polega ona na opanowaniu metod pracy, dzięki którym możliwe będzie wprowadzenie do zajęć z uczniami regularnych aktywności sprzyjających indywidualnym interakcjom i integracji całego zespołu. Specjalista wspiera nauczyciela przedmiotowego/wychowawcę w planowaniu i prowadzeniu procesu integrowania uczniów, w tym uczniów z doświadczeniem migracji. Dzięki podjęciu proponowanej interwencji nauczyciel przedmiotowy/wychowawca będzie w stanie zaaranżować oraz płynnie wplatać w tok zajęć lekcyjnych sytuacje, w których rozmowy między uczniami będą stałym elementem lekcji.

¹ Więcej na ten temat w innym materiale z tego modułu: *Przewodnik. Integracja uczniów z doświadczeniem migracji*.

W przebiegu interwencji specjalista najpierw obserwuje lekcje wychowawcze i przedmiotowe, a następnie omawia z nauczycielem przedmiotowym/wychowawcą wnioski dotyczące relacji między uczniami. W kolejnym kroku specjalista razem z nauczycielem przedmiotowym/wychowawcą planuje zmiany, które nauczyciel wprowadza w czasie lekcji. Specjalista proponuje konkretne działania, które zwiększą liczbę kontaktów między uczniami. Nauczyciel przedmiotowy/wychowawca uczy się wykorzystywać różne techniki podziału na pary/grupy i stosować formy pracy w małych zespołach, które można wprowadzać na różnych etapach lekcji. Specjalista i nauczyciel przedmiotowy/wychowawca wspólnie przygotowują plan wprowadzenia zmiany w klasie – nauczyciel zacznie od planowania krótkich, prostych zadań i stopniowo będzie wprowadzać zadania coraz bardziej złożone. Dzięki wsparciu specjalisty nauczyciel przedmiotowy/wychowawca dostosowuje wybrane metody do potrzeb uczniów, w tym uczniów z doświadczeniem migracji, oraz własnego stylu uczenia. Na ostatnim etapie interwencji specjalista zaprasza do współpracy nauczycieli przedmiotowych.

Interwencja jest przeznaczona do pracy w klasie, w której nauczyciele obserwują podziały między uczniami, trudności we współpracy; w klasie, do której dołączył nowy uczeń lub uczniowie, także uczniowie z doświadczeniem migracji.

Podstawy naukowe interwencji:

Zaproponowana interwencja opiera się na następujących przesłankach teoretycznych popartych licznymi badaniami opisywanymi w literaturze przedmiotu. Podstawą i punktem wyjścia do podejmowania aktywności sprzyjających integracji uczniów jest postulat formułowany przez Pyżalskiego i współpracowników (2022) oraz innych badaczy przedmiotu (na przykład: Tędziągolska, Walczak, Żelazowska-Kosiorek, 2022), wskazujący na konieczność tworzenia warunków do budowania i podtrzymywania relacji między uczniami. Relacje rówieśnicze są ważnym elementem w procesie radzenia sobie ze stresem akulturacyjnym, co oznacza, że mają one szczególnie istotne znaczenie dla uczniów z doświadczeniem migracji (Pyżalski i in., 2022; Tędziągolska i in., 2022). Integracja uczniów może być realizowana na różne sposoby. Dwa podstawowe – praca w parach i małych grupach

– wydają się mieć szczególne zastosowanie w przypadku uczniów z doświadczeniem migracji. Dzieje się tak dlatego, że praca w małych grupach pozwala zmieniać układ relacji społecznych w klasie oraz wspierać postęp edukacyjny wszystkich uczniów (Liljedahl, 2014, 2023; Pyżalski, 2018). Co więcej, praca w małych grupach zwiększa osiągnięcia edukacyjne i zaangażowanie uczniów, poprawia samoocenę uczniów oraz ich odporność (rezyliencję) wskazywaną jako priorytet edukacji w trudnych warunkach (Igell, 2010; Pyżalski, 2020).

Strategia działania:

Specjalista wybiera klasę, która potrzebuje wsparcia w procesie integracji, na przykład klasę, w której obecnie uczy się dziecko z doświadczeniem migracji lub do której planuje się dołączenie nowego ucznia. Następnie specjalista decyduje, z którym nauczycielem rozpocząć współpracę. Warto zacząć od kogoś, kto dobrze zna uczniów – jest wychowawcą lub ma dużo godzin w danej klasie, na przykład uczy matematyki, języka polskiego lub języka obcego. Najefektywniejsze jest rozpoczęcie współpracy z wychowawcą, a dopiero na kolejnym etapie włączenie do wprowadzania zmiany w klasie nauczycieli przedmiotowych.

Poniżej znajduje się opis kolejnych kroków realizacji interwencji.

Krok 1. Nawiązanie współpracy

Specjalista organizuje spotkanie z wychowawcą klasy i przedstawia propozycję wprowadzenia do klasy nowych technik i metod pracy, które ułatwią uczniom nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji. Aby zachęcić nauczyciela do współpracy, opowiada on o celach i przebiegu jednej przykładowej aktywności, takiej jak „szybka randka”. Specjalista wyjaśnia, jak będzie przebiegała interwencja, jakie materiały może udostępnić, jakiego wsparcia może udzielić. Specjalista podczas realizacji każdego kroku może zdecydować się na wiele różnych form pracy, wybierając te, które uzna za najbardziej adekwatne, przykładowo: obserwacje lekcji, prowadzenie lekcji przez specjalistę, współprowadzenie lekcji przez specjalistę i nauczyciela, wspólne planowanie lekcji, udzielanie informacji zwrotnej.

Krok 2. Zbieranie informacji

Na początku wprowadzania interwencji warto poszerzyć i uporządkować wiadomości o funkcjonowaniu grupy i poszczególnych uczniów. Najważniejsze są obserwacje lekcji prowadzonych przez wychowawcę i innych nauczycieli. Mają one na celu zdiagnozowanie stanu wyjściowego, to znaczy określenie:

1. Czy uczniowie wchodzą ze sobą w interakcje w czasie lekcji? Czy są to interakcje wynikające z toku lekcji czy nieformalne? Którzy uczniowie uczestniczą w tych interakcjach, a którzy nie?
2. Jaki jest typowy przebieg lekcji w klasie? Jakie metody pracy stosują nauczyciele? Czy wprowadzanie zmiany w zarządzaniu aktywnością uczniów będzie oznaczało zmianę stylu pracy, czy będzie tylko modyfikacją znanych uczniom metod i technik?

Obserwacje, po uzyskaniu zgody nauczycieli uczących w klasie, może przeprowadzić specjalista lub, jeśli istnieje taka możliwość, specjalista razem z wychowawcą.

Rekomenduje się tę drugą możliwość, ponieważ obserwacja klasy przez więcej niż jedną osobę pozwala dostrzec inne kwestie, spojrzeć na zespół z różnych perspektyw. Wnioski płynące z obserwacji można też pogłębić w rozmowie.

Rekomendowane jest zatem, by godzinę z wychowawcą obserwował specjalista, a następnie zaprosił wychowawcę do omówienia wniosków. Na tym etapie warto też wspólnie przejrzeć materiał zgromadzony przez wychowawcę: notatki z rozmów z uczniami, nauczycielami, rodzicami, ankiety przeprowadzone w klasie. Jeśli wychowawca korzystał z technik socjometrycznych (na przykład plebiscytu życzliwości i niechęci, socjogramu), należy również omówić wnioski z badań.

Jeśli specjalista lub nauczyciel nie korzystał w klasie z żadnej z wyżej wymienionych technik zbierania informacji o relacjach w grupie i samopoczuciu uczniów, warto skorzystać z Perceptions of Inclusion Questionnaire. Kwestionariusz jest dostępny na stronie internetowej w różnych wersjach językowych [Languages - Perceptions of Inclusion Questionnaire \(PIQ\)](#).

Krok 3. Ustalenie planu działań

Specjalista organizuje spotkanie z wychowawcą, podczas którego przedstawia materiały pomocnicze zawierające opis aktywności do wykorzystania w czasie godziny z wychowawcą (zob. *Propozycje aktywności sprzyjających integracji*). Wykorzystując wnioski z obserwacji lekcji dotyczące typowego przebiegu lekcji i metod pracy stosowanych przez nauczycieli, specjalista wraz z wychowawcą wspólnie wybierają metody i techniki, które będą wprowadzać na lekcjach w klasie. Następnie ustalają oni plan działań, uwzględniając w nim możliwie konkretne daty realizacji kolejnych ćwiczeń. Rekomenduje się, aby zaplanować działania narastająco, zgodnie ze wskazówkami opisanymi w materiałach: *Przewodnik. Integracja uczniów z doświadczeniem migracji oraz Przykładowy plan aktywności sprzyjających integracji*. Wychowawca i specjalista omawiają możliwe rozwiązania dotyczące współpracy, np.: czy wychowawca chciałby sam poprowadzić pierwsze lekcje, czy wolałby skorzystać z jednego z modeli wspólnauczania.

Krok 4. Prowadzenie godzin wychowawczych według nowego modelu

Wychowawca z pomocą specjalisty wdraża przygotowany plan, czyli przeprowadza lekcje z wykorzystaniem aktywności proponowanych w ramach interwencji. Lekcje może prowadzić: wychowawca, specjalista lub oboje, zgodnie z wybranym modelem wspólnauczania. Ważne, aby przeprowadzić co najmniej 5 lekcji z rzędu.

Krok 5. Omówienie pierwszych lekcji

Po kilku pierwszych lekcjach specjalista oraz wychowawca spotykają się, aby omówić nowe doświadczenie. Warto najpierw docenić to, co się udało, a następnie omówić pojawiające się trudności i spróbować znaleźć ich rozwiązanie. Trzeba pamiętać, że wprowadzane aktywności nie przyniosą od razu widocznych rezultatów, co więcej, nauczyciel może się czuć w nowej sytuacji niekomfortowo, mieć poczucie chaosu (uczniowie poruszają się po klasie, robi się głośno). Ważne, aby podkreślić, że wprowadzanie zmiany jest procesem, a występowanie trudności oraz poszukiwanie rozwiązań – naturalnym elementem tego procesu. Nie oznacza to porażki i nie sugeruje, że należy zaprzestać tych działań.

Krok 6. Prowadzenie lekcji wychowawczych

Na tym etapie nauczyciel wykorzystuje w czasie lekcji wychowawczej znane już uczniom formy ćwiczeń i wprowadza nowe aktywności zachęcające do kontaktów. Specjalista wspiera nauczyciela w przewidywaniu trudności i szukaniu sposobów na ich przezwyciężanie. Gdy uczniowie nauczą się sprawnie przechodzić od jednej aktywności do drugiej, a czynności organizacyjne nie będą zabierały dużo czasu, wychowawca zaczyna wprowadzać bardziej skomplikowane ćwiczenia.

Krok 7. Zaproszenie do współpracy nauczycieli przedmiotowych

Specjalista zaprasza nauczycieli uczących w klasie na spotkanie, w czasie którego razem z wychowawcą opowiadają o pracy nad zwiększaniem interakcji między uczniami. Przedstawiają oni wspólnie cele prowadzonej interwencji, omawiają metody i techniki, które poznali uczniowie. Dzielą się swoimi doświadczeniami, mówią o sukcesach i trudnościach oraz sposobach ich pokonywania. Następnie specjalista rozdaje nauczycielom materiał *Rozmowy w parach* i zachęca do stosowania zaproponowanych w nim rozwiązań. Ważnym elementem spotkania jest przekazanie informacji, jakie metody i techniki uczniowie ćwiczyli z wychowawcą, co mogą w swojej pracy wykorzystać nauczyciele przedmiotowi. To dobry czas na ustalenie, w jaki sposób specjalista może wspierać nauczycieli w działaniach integracyjnych w klasie.

Krok 8. Podsumowanie działań

Specjalista obserwuje lekcję wychowawczą, następnie zaprasza wychowawcę do omówienia wniosków z tej lekcji. W rozmowie oboje skupiają się na interakcjach między uczniami. Następnie specjalista obserwuje kilka lekcji prowadzonych przez innych nauczycieli. Jeśli nauczyciel poprosi o informację zwrotną, specjalista skupia się na działaniach nauczyciela, wspierających interakcje między uczniami. Specjalista i wychowawca umawiają się na podsumowanie przeprowadzonej interwencji; na przykład porównują dane z obserwacji lekcji z informacjami zebranymi w kroku 2. Warto powrócić do pytań: Czy uczniowie wchodzą ze sobą w interakcje w czasie lekcji? Czy są to interakcje wynikające z toku lekcji czy nieformalne? Którzy uczniowie uczestniczą w tych interakcjach, a którzy nie? To dobry moment na powtórzenie badań socjometrycznych lub zrobienie ankiet i porównanie wyników.

W rozmowie nauczyciele analizują swoje działania, zastanawiają się, które z nich przynosiły najlepsze efekty. Wyciągają wnioski, co następnym razem można zrobić lepiej. Ważnym elementem podsumowującego spotkania jest wzajemne docenianie podjętych działań i wysiłku włożonego w pracę. Specjalista notuje wnioski i rekomendacje, które będzie mógł wykorzystać w pracy z inną klasą.

Czas trwania:

Minimalny czas trwania interwencji to 2 miesiące (5 lub 6 kolejnych lekcji wychowawczych). Optymalny czas trwania interwencji – 1 semestr regularnego wykorzystywania proponowanych metod.

Monitorowanie i ewaluacja skuteczności:

W opisanej interwencji specjalista wspiera nauczyciela w pracy wychowawczej. W związku z tym monitorowanie i ewaluacja skuteczności powinny być prowadzone przez specjalistę lub wychowawcę (albo wspólnie). Najlepiej w podziale na 3 etapy:

1. Przeprowadzenie działań diagnostycznych opisanych w „Kroku 2. Strategia działania”.
2. W trakcie przeprowadzania interwencji zalecane jest notowanie (przez specjalistę bądź wychowawcę) liczby lekcji, w trakcie których udało się zastosować nowe metody.
3. Po zakończeniu interwencji dobrze jest ponownie zebrać informacje o funkcjonowaniu klasy, zgodnie ze wskazówkami opisanymi w „Kroku 7. Strategia działania”.

Ryzyko/zagrożenia w realizacji:

Przekonanie nauczycieli, że działania nastawione na budowanie relacji w klasie to strata czasu

Nauczyciele, często poddani presji realizacji podstawy programowej i osiągnięciu wysokich wyników z egzaminów zewnętrznych, skupiają się na konkretnych treściach, które muszą przekazać uczniom. Mają poczucie, że wprowadzenie jakichkolwiek wątków niezwiązanych ściśle z tematem rozproszy uczniów. Martwią

się, że działania w parach i grupach zajmują dużo czasu, co zmniejsza efektywność ich pracy z uczniami w czasie lekcji. Nauczyciele czasem nie widzą związku między dobrym samopoczuciem uczniów i ich sukcesami edukacyjnymi.

Brak umiejętności zarządzania klasą

Temat zarządzania aktywnością uczniów, czyli kierowania klasą, jest rzadko obecny w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli w Polsce. Nauczyciele najczęściej sami wypracowują strategie radzenia sobie z utrzymywaniem dyscypliny i tworzenia w klasie warunków umożliwiających każdemu uczenie się w klasie. W związku z tym częściej wybierają metody, które ułatwiają kontrolowanie tego, co dzieje się w sali. Przełamanie obaw nauczycieli związanych na przykład z przemieszczaniem się uczniów, szumem, który powstaje, gdy wszyscy uczniowie jednocześnie rozmawiają w parach, bywa trudne. Stosowanie metod pracy zakładających aktywne uczestnictwo wszystkich uczniów w tym samym czasie wymaga od nauczyciela umiejętności przywoływania uwagi uczniów, regulacji poziomu głośności, sprawnego sygnalizowania przechodzenia z jednej aktywności do innej.

Przemoc w klasie

Czasem w klasie, także w klasie zróżnicowanej kulturowo, dochodzi do wykluczenia lub innych form przemocy. W takiej sytuacji najpierw należy wprowadzić działania naprawcze i pomóc dzieciom i nastolatkom odbudować relacje, dopiero potem wprowadzać pracę w małych zespołach.

Bibliografia:

- Igel, Ch. (2010). *Cooperative Learning*. W: A. Beesley, H. Apthorp (red), *Classroom Instruction That Works*. Second Edition. Research Report. Denver: McRel.
- Liljedahl, P. (2014). The affordances of using visually random groups in a mathematics classroom. W: Y. Li, E. Silver, S. Li (red.), *Transforming Mathematics Instruction: Multiple Approaches and Practices*. New York, NY: Springer.
- Liljedahl, P. (2023). *Budowanie myślących klas na lekcjach matematyki*. Warszawa: Fundacja Dobrej Edukacji.

Pyżalski, J. (2018). Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej w szkole – krytyczny przegląd stosowanych rozwiązań. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(1), 30-45.

Pyżalski, J. (2020). Co jest obecnie ważne, a co mniej w działaniach szkół i nauczycieli? W: J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*. Warszawa: EduAkcja.

Pobrano z https://zdalnie.edu-akcja.pl/wp-content/uploads/2020/04/Edukacja_w_czasach_pandemii.pdf

Pyżalski J., Łuczyńska, A., Cieślukowska, D., Kata, G., Plichta, P., Poleszak W., Mróz, J. T., Wójcik M. (2022). *Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Potencjały i wyzwania w budowaniu wielokulturowej szkoły w kontekście wojny w Ukrainie według nauczycieli i nauczycielek. Raport z badania*. Warszawa: Fundacja Szkoła z Klasą. Pobrano z

<https://www.szkolazklasa.org.pl/materialy/razem-w-klasie-dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach/>

Tędziągolska, M., Walczak, B., Żelazowska-Kosiorek, A. (2022). *Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy. Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej*. Warszawa: CEO. Pobrano z https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/09/CEO_Szkoła-zroznicowana-kulturowo_raport_sierpień22.pdf

Venetz, M., Zurbriggen, C. L. A., Eckhart, M., Schwab, S., Hessels, M. G. P. (2015). *The Perceptions of Inclusion Questionnaire (PIQ)*.

Wersja w języku polskim: https://piqinfo.ch/wp-content/uploads/2021/01/PIQ-Polski_2021.pdf

Wersja w języku ukraińskim: https://piqinfo.ch/wp-content/uploads/2022/05/PIQ-Ukrainian_2022.pdf